

Tausta-artikkeli

MIKSI JOUTSENMERKITYÄ KOSMETIIKKA?

Kosmetiikkatuotteet ovat perinteisesti sisältäneet aineita, jotka voivat olla haitallisia ympäristölle ja terveydelle. Joutsenmerkki auttaa valitsemaan sellaisia kosmetiikkatuotteita, joissa näitä aineita on mahdollisimman vähän tai ei ollenkaan.

Joutsenmerkin vaatimuksia kosmetiikalle uusitaan parhaillaan. Ehdotus uusiksi vaatimuksiksi (kriteeriehtotus) on lausunnoilla 18.11.2009 – 18.1.2010.

Joutsenmerkinnän pääperiaatteet

Pohjoismaisen ympäristömerkin eli Joutsenmerkin tavoitteena on toisaalta opastaa kuluttajaa ja ammattiohjaintajaa valitsemaan ympäristön kannalta parempia tuotteita ja toisaalta kannustaa valmistajia tarjoamaan tällaisia tuotteita.

Joutsenmerkin voivat saada vain sellaiset tuotteet, jotka omassa ryhmässään kuuluvat ympäristön kannalta parhaiten joukkoon. Joutsenmerkin vaatimukset asetetaan siten, että enintään 20-30 % tuoteryhmän tuotteista pystyy läpäisemään ne.

Raaka-aineet ja tuotantoprosessit kehittyvät ja lainsäädäntö muuttuu. Jotta Joutsenmerkki pysyisi kehityksen kulkussa ja jatkuvasti erottelisi ympäristön kannalta parhaat tuotteet muista, pitää merkin vaatimuksia uusina muutaman vuoden välein. Merkin vaatimukset eri tuoteryhmille, kuten myös merkin käyttöoikeudet, ovat aina määräaikaista. Vaatimusten kiristytessä tulee merkin käyttöoikeutta hakea uudestaan.

Tällä hetkellä Joutsenmerkinnän piirissä on noin 70 tuoteryhmää. Vain sellaiset tuoteryhmät hyväksytään Joutsenmerkinnän piiriin, missä merkillä voidaan saavuttaa huomattavaa ympäristöhyötyä. Tuoteryhmään tulee ensinnäkin liittyä jokin ympäristöongelma. Lisäksi markkinoilla tulee olla ympäristön kannalta parempia ja huonompia tuotteita kyseisessä tuoteryhmässä, jotta merkin avulla voidaan ohjata kulutusta ympäristön kannalta parempiin vaihtoehtoihin.

Joutsenmerkki ja kosmetiikka

Joutsenmerkin vaatimukset kosmetiikkatuotteille valmistuivat vuonna 2004. Vuoden 2009 alussa vaatimuksia lähdettiin uudistamaan ja uusien vaatimusten on tarkoitus astua voimaan vuoden 2010 alkupuolella.

Käsite kosmetiikkatuotteet kattaa hyvin laajan joukon erilaisia tuotteita – mm. voiteita, deodorantteja, saippuonia, hammastahnoja ja vauvanhoitotuotteita. Ne sisältävät lukuisia erilaisia kemikaaleja, joiden käyttöä säätelee kosmetiikkalainsäädäntö. Säänte-

Joutsenmerkittyyä kosmetiikkatuotteita

Bliw-saippuat
Yves Rocher'n kiiltoshampoo
Kicksin Oliv Naturell Sensitive
ihon- ja hiustenhoitotuotteiden sarja
DO2 Deo Crystal Spray
Libero voiteet, pesuaineet ja puhdistuspyyhkeet vauvoille
Rainbow vauvan hoitovoiteet ja puhdistuspyyhkeet
Pirkka puhdistuspyyhkeet vauvoille ja virkistyspyyhkeet
Laitos- tai hotellikäyttöön tarkoitettuja shampoita ja saippuota (useita valmistajia)
Bamse pesuaineet lapsille

lystä huolimatta monen haitallisen tai haitalliseksi epäillyn kemikaalin käyttö kosmetiikassa on lain mukaan täysin sallittua. Lisäksi kosmetiikkalainsäädäntö huomioi vain terveysnäkökohdat. Ympäristövaarallisten aineiden lisäämistä kosmetiikkatuotteisiin se ei rajoita eikä aseta vaatimuksia ainesosien hajoavuudelle luonnossa.

Kosmetiikkatuotteita käytettäessä niiden sisältämät kemikaalit ovat suorassa kosketuksessa ihon kanssa. Peseytymisen jälkeen kemikaalit päätyvät joko suoraan tai viemäriin ja puhdistamon kautta luontoon. On siis tärkeää, että käytetyt aineet ovat mahdollisimman turvallisia niin ihmisen terveydelle kuin ympäristöllekin. Tavallinen kuluttaja ei tuotteen ainesosaluettelon perusteella pysty sanomaan, sisältääkö tuote terveydelle tai ympäristölle haitallisia aineita. Tässä Joutsenmerkki tulee kuluttajan avuksi. Joutsenmerkki kosmetiikkatuotteen kyljessä kertoo, että tuote on ympäristön kannalta parhaiden joukossa. Lisäksi merkki kertoo tuotteen sisältävän haitallisia aineita hyvin vähän tai ei ollenkaan.

Ympäristölle vaaralliset aineet

Ympäristölle vaaraa aiheuttavat etenkin aineet, jotka eivät hajoa helposti, kertyvät eliöihin tai ovat vesiliöille myrkyllisiä. Joutsenmerkki rajoittaa tällaisten aineiden käyttöä kosmetiikkatuotteissa. Joidenkin aineiden käyttö on täysin kielletty¹.

Taulukko 1. Esimerkkejä kosmetiikkatuotteissa yleisesti käytetyistä ympäristölle vaarallisista aineista, joiden käyttö ei kriteerihdotuksen mukaan ole sallittua Joutsenmerkittyissä tuotteissa.

Aine	Tehtävä tuotteessa	Haitallinen ominaisuus
triklosaani	säilöntäaine	biologisesti kertyvä
BHT	antioksidantti	myrkyllinen vesiliöille
LAS	tensidi	ei hajoa anaerobisesti
4-metyylbenzylidenecamphor	UV-filtteri	biologisesti kertyvä
butyyliparabeeni	säilöntäaine	biologisesti kertyvä ja epäillään hormonitoimintaa häiritseväksi
silikonit ja siloksaanit	emollientti / kosteuden antaja / viskositeetin säätelijä / vaahdonesto / hoitava ainesosa	pysyviä yhdisteitä (saattavat kuulua PBT ² - ja vPvB ³ -yhdisteisiin ja luokitettua syöpävaaralliseksi tai mutageenisiksi (CMR))

¹ Joutsenmerkittyjen tuotteiden tulee aina täyttää myös lainsäädännön asettamat vaatimukset.

² hitaasti hajoavat, kudoksiin kertyvät ja myrkylliset aineet

³ erittäin hitaasti hajoavat ja erittäin voimakkaasti kudoksiin kertyvät aineet

Joutsenmerkki edellyttää lisäksi, että kosmetiikkatuotteen sisältämät pinta-aktiiviset aineet eli tensidit ovat biologisesti helposti hajoavia sekä aerobisissa että anaerobisissa olosuhteissa. Tensidit ovat yleensä myrkyllisiä vesielioille, joten on tärkeää, että ne hajoavat luonnossa mahdollisimman nopeasti.

Terveydelle vaaralliset aineet

Herkistymistä eli allergiaa aiheuttavat useimmiten kosmetiikan sisältämät hajusteet ja säilöntäaineet. Joutsenmerkki asettaa tiukat rajoitukset kummallekin näistä. Lapsille tarkoitetuissa tuotteissa ei herkistävien raaka-aineiden käyttöä sallita ollenkaan.

Kemikaalien **hormonitoimintaa häiritsevät** vaikutusmekanismit tunnetaan vielä huonosti. Siitä voidaan kuitenkin olla varmoja, että kyseiset aineet muodostavat vakavien terveys- ja ympäristövahinkojen riskin. EU pitää listaa aineista, joiden katsotaan olevan hormonitoimintaa häiritseviä. Tällä listalla on mm. parabeeneja, joita käytetään hyvin laajalti säilöntäaineena erilaisissa kosmetiikkatuotteissa. Joutsenmerkitty kosmetiikkatuote ei saa sisältää yhtäkään listan aineista, kuten ei sellaisiakaan aineita, joiden epäillään olevan hormonitoimintaa häiritseviä.

CMR-aineiksi kutsutaan **syöpää aiheuttavia, perimää vaurioittavia tai lisääntymiselle haitallisia** aineita. Nämä aineet jaetaan kolmeen eri luokkaan sen perusteella, kuinka todennäköinen haitallinen vaikutus on. Joutsenmerkki ei salli mitään näistä luokista eli ei mitään sellaisia aineita, joiden edes epäillään aiheuttavan kyseisiä haittavaikutuksia. EU:n kosmetiikkadirektiivi kieltää yksiselitteisesti vain vaarallisimmat, eli luokkien 1 ja 2 aineet, mutta luokan 3 aineiden käytön luvallisuuden EU:n Scientific Committee Consumer Products (SCCP) arvioi aina erikseen. Eli mahdollisesti syöpää aiheuttavia, mahdollisesti perimää vaurioittavia tai mahdollisesti lisääntymiselle haitallisia aineita voi kosmetiikkatuotteista löytyä.

Taulukko 2. Esimerkkejä kosmetiikkatuotteissa käytetyistä terveydelle haitallisista aineista, joita ei kriteerihdotuksen mukaan sallita Joutsenmerkityissä tuotteissa.

Aine	Tehtävä tuotteessa	Haitallinen ominaisuus
NTA	kompleksinmuodostaja	epäillään aiheuttavan syöpäsairauden vaaraa
BHA	antioksidantti	epäillään hormonitoimintaa häiritseväksi
bronobol	säilöntäaine	vapauttaa formaldehydiä
formaldehydi	säilöntäaine	syöpävaarallinen (Carc.Cat 3)
metyylidibromoglutaronitriili	säilöntäaine	luokituu herkistäväksi
hydrokinoni	stabiloija	syöpävaarallinen (Carc.Cat 3), mutageeninen (Mut.Cat 3)
boorihappo, boraatit ja perboraatit	antimikrobinen aine, humektantti (kosteuden säilyttäjä)	lisääntymiselle vaarallinen (Repr.Cat 2/3)
nitromyskit ja polysykliset myskiyhdisteet	hajuste	osa luokituu syöpävaaralliseksi, epäillään hormonitoimintaa häiritseviksi

Pakkaukset

Kosmetiikkatuotteet, kuten voiteet, pakataan usein tarpeettoman huolellisesti. Joutsenmerkki pyrkii osaltaan vähentämään turhasta pakkaamisesta aiheutuvaa jätekuormaa asettamalla vaatimuksia pakkausmateriaalien laadulle ja määrälle.

Kriteeriehtotuksessa asetetaan vaatimus pakkauksen paino/hyöty-suhteelle. Vaatimus rajoittaa pakkausmateriaalin määrää ja rajaa käytännössä pois mm. lasin, jolla painavuutensa ja tiheytensä vuoksi on korkea GWP-arvo eli suuri vaikutus ilmaston lämpenemiseen.

Joutsenmerkitty kosmetiikka vs. allergiatunnuksella merkitty kosmetiikka

Allergia- ja astmaliiton allergiatunnuksen⁴ voivat saada kosmetiikkatuotteet, jotka eivät sisällä hajusteita, herkistäviä väriaineita eivätkä muita yleisesti ärsyttäviä tai herkistäviä ainesosia. Allergiavaroitusmerkinnän vaativat ainesosat ovat kiellettyjä. Tuotteilta vaaditaan myös, etteivät ne sisällä mykerökukkaisten kasvien ainesosia. Lisäksi raaka-aineiden tulee olla puhtaita ja korkealuokkaisia.

Allergiatunnus keskittyy siis ainoastaan kosmetiikan herkistäviin ominaisuuksiin. Myös Joutsenmerkki rajoittaa herkistävien aineiden käyttöä, mutta ei täysin kiellä niitä, paitsi lapsille tarkoitetuissa tuotteissa.

Joutsenmerkitty kosmetiikka vs. luonnonkosmetiikka

Luonnonkosmetiikkana voi myydä melkein mitä vaan, sillä mikään taho ei nykyisin valvo luonnonkosmetiikkana markkinoituja tuotteita. Pro Luonnonkosmetiikka ry:n mukaan luonnonkosmetiikaksi voi kutsua vain tuotetta, joka täyttää mm. seuraavat vaatimukset:

- Raaka-aineet saadaan luonnosta. Kasvikunnasta saatavissa raaka-aineissa suositaan luomulaatua ja mahdollisuuksien mukaan luonnonvaraisia kasveja. Uhanalaisia kasveja ei tuotteissa käytetä.
- Petrokemian tuotteet eivät ole sallittuja. Näitä ovat esim. mineraaliöljyt, vaseliini ja parafiini.
- Eläinrasvat ja proteiinit, esim. ihra ja tali, ja eläin-kollageenit eivät ole sallittuja.
- Tuoksu- ja väriaineet sekä säilöntäaineet pääasiassa tulevat luonnon raaka-aineista.

Joutsenmerkki keskittyy vaatimuksissaan raaka-aineiden ominaisuuksiin eli rajoittaa ympäristölle ja terveydelle haitallisten aineiden käyttöä. Sillä, mistä raaka-aine on peräisin, ei ole merkitystä. Myös ns. luonnonaineet voivat olla ympäristölle ja terveydelle haitallisia.

Ehdotus uusiksi Joutsenmerkin kriteereiksi kosmetiikkatuotteille pitää sisällään vapaachtoisia lisävaatimuksia kos-

⁴ <http://www.allergia.com/index.phtml?s=650>

metiikalle, joka on valmistettu uusiutuvista raaka-aineista. Jos tuote täyttää kaikkien pakollisten vaatimusten lisäksi myös nämä, raaka-aineiden kestävä tuotanto ja jäljitettävyyttä koskevat lisävaatimukset, voidaan tuotteessa Joutsenmerkin lisäksi käyttää tekstiä ”perustuu kestäviin luonnonraaka-aineisiin”.

Kirjoittaja: Kirsi Auranmaa
SFS-Ympäristömerkintä

Asiantuntija: Terhi Uusitalo
SFS-Ympäristömerkintä